

MANUEL RIU

EL PRETÈS PECTORAL DE L'ABAT-BISBE OLIBA

Fa gairebé uns trenta anys, el 1951 si no recordem malament els fets, hom ens assabentà de què una família de Berga conservava el pectoral del famós abat-bisbe Oliba de Ripoll-Vic, reformador de la vida religiosa a la Catalunya del segle XI. No cal dir com ens interessà aquesta notícia. Per mitjà del comandant Carsi, del Regiment de Caçadors de Muntanya destinat a Berga, férem coneixença amb la família Calveras, resident a una gran casa amb façana de pedra que dóna al carrer Boixader (dit popularment de Les Canals). Destaca la casa pels seus elements antics, des del ràfec de sòta teulada fins als enreixats de la planta baixa, amb capelleta anexa. Aquesta casa, coneguda pel nom de Cal Sarraí, sense que hom pugui saber per quina raó, guarda moltes curiositats i, entre elles hi figura, en efecte, una creu pectoral de plata treballada que es tenia motius per a creure que hagués estat la del dit abat-bisbe, car així consta, com veurem, en el document en pergami amb el qual fou donada, segons el pergami l'any 1611, a un avantpassat de la família Calveras, En José Calveras Los Certales, aragonès procedent de la vila de Graus.

Diu així el document, de 16,5×25 cm., que es conserva en un marc i porta data del 28 de novembre del 1611:

«Nos don Pere Sancho, per la bondat del Sant Pare Paulo V, abat e senyor del Monestir de la Portella a vos noble senyor don José Calveras Loscertales de la villa de Graus, en el regne d'Aragó ... no puguent-vos retribuir amb igualtat per la voluntaria renúncia quem fet dels bens temporals ... vos fem partícipe de las indulgèncias e bens spirituals que son concedits als que professan nostra Ordre; de tal modo quaquells quens suministran charitativament los bens temporals axudant amb tans singulars favors a nostra altissima pobresa rebín el cent per un dels bens espirituals. Per lo tant Nos que per efecte de la Divina Gracia ens trovem investit d'Abat e Senyor d'aquest Monestir rebem benígnament a vostra senyoria com a un dels nostres socis e germans porque sigau reputat per tal, assí en vida com en mort, en premi de vostre devoció profundament pietosa e afecta a la nostre Ordre, ... us fem participant de tots los bens spirituals, gracias, privilegios, sufragis, divins ofícis, Missas, ressos, daxunis, abstinències, disciplines, penitències e demes obras bonas.

»Les quals gracias umildement aplicadas per Nos e pels nostres religiosos fructuosament rebudes per vostra senyoria se digne acceptar la Clemència de Deu Salvador nostre per que axudat amb tanta abundancia de sufragis pugueu conseguir el premi del'eterna Gloria.

»També us fem donació del nostre pectoral que desde la fundació d'aquest Monestir es stat ussat per sos Abats havent pertenescut al serenissim Senyor Oliva abat de Santa Maria de Ripoll e bisbe de Vich.

»Scrit en nostre Monestir de la Portella avui dia XXVIII de Novembre de la Nativitat de Déu Senyor Nostre MDCXI.

»(Signe:) † Pere Sancho Abat (rúbrica).»

Segell de plom que penja, enganxat amb un cordill al pergami. És ovalat, amb lletres gotitzants a l'orla i una creu en mig flanquejada per quatre dobles cercles, als quatre triangles curvilinis en que la creu divideix el camp.

L'abat Pere Sanxo que havia rebut favors importants d'En Josep Calveras i el recompensà amb l'ofrena del seu pectoral, és possible que cregués, com vol el document, en l'antiguitat de la peça d'orfebreria, tot i que, estirant molt, hom la podria considerar de la meitat del segle XVI.

Però, el cas és que, segons mossèn Joan Santamaria,¹ l'abat Pere Sanxo, que succeí en l'abadiat de Sant Pere de la Portella a fra Benet Fontanella quan aquest, l'any 1611, fou promogut abat de Besalú, era un monjo de Montserrat d'origen mahonès, que no obtingué les lletres apostòliques que el promovien a la dignitat abacial fins l'abril del 1612 i no es possessionà del càrrec fins el 26 de maig del 1612, desempençant-lo des de llavors fins l'any 1621. En Jacint Vilardaga, historiador berguedà, ens conta² que Pere Sanxo fou nomenat abat el 1611 i el 1617 aconseguí la unió de l'abadiat de La Portella amb el de Sant Pau del Camp, de Barcelona.³

És un xic difícil de creure, doncs, que un abat de La Portella, apenes nomenat, es desprengués d'un pectoral que hauria d'haver estat el símbol de la dignitat dels seus predecessors en l'abadia, i que apenes iniciat el seu període abacial, si és que ho havia estat, fés constar en un document solemne que cedia al seu benefactor el pectoral. Més aviat hom pensaria que un acte així hom el fés en acabar l'abadiat i no abans de comensar-lo. Això ens fa sospitar que no solament la creu és falsa, sinó que ho és també el document que tracta d'acreditar-la, i que ni és de l'abat Sanxo, ni de l'època a què se l'atribueix. El segell, tal vegada procedent d'un altre document autèntic anterior, no és menys sospitós que el context, car no correspon als inicis del segle XVII.

1. J. SANTAMARIA I ROVIRA, *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu Abadiat i Baronia*. Solsona, s. a. (1939 ?), pp. 105-107.

2. J. VILARDAGA Y CAÑELLAS, *Historia de Berga*. Barcelona, 1890, p. 119.

3. R. ANGLERILL, *Historia de Santa Maria de La Quar*. Berga, 1887, p. 38. J. BARRAQUER, *Las Casas de Religiosos en Cataluña*. Barcelona, 1906, vol. I, p. 92.

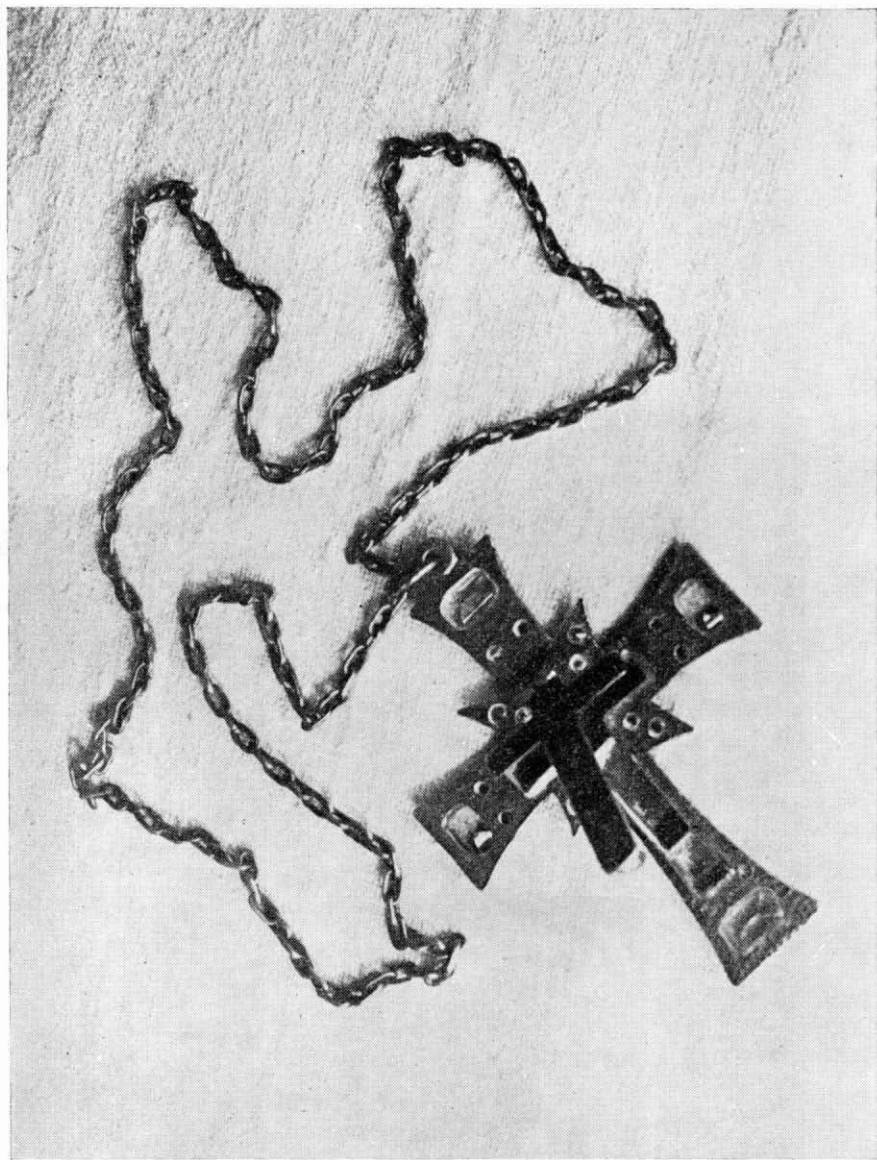

FIG. 1. Conjunt del pectoral, per la part posterior, amb la caixeta de les relíquies oberta (A. Bastardes).

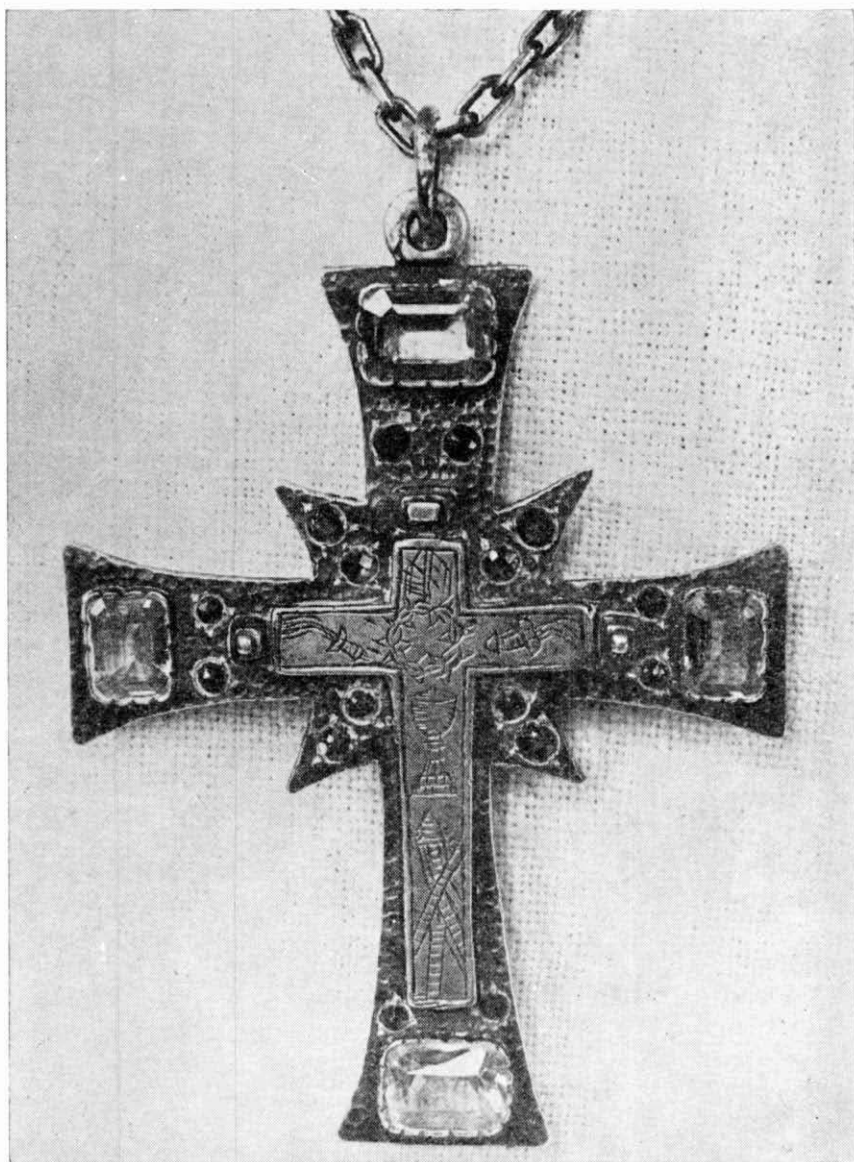

FIG. 2. El pretès pectoral d'Oliba, per la part anterior, amb els aditaments afegits A. Bastardes).

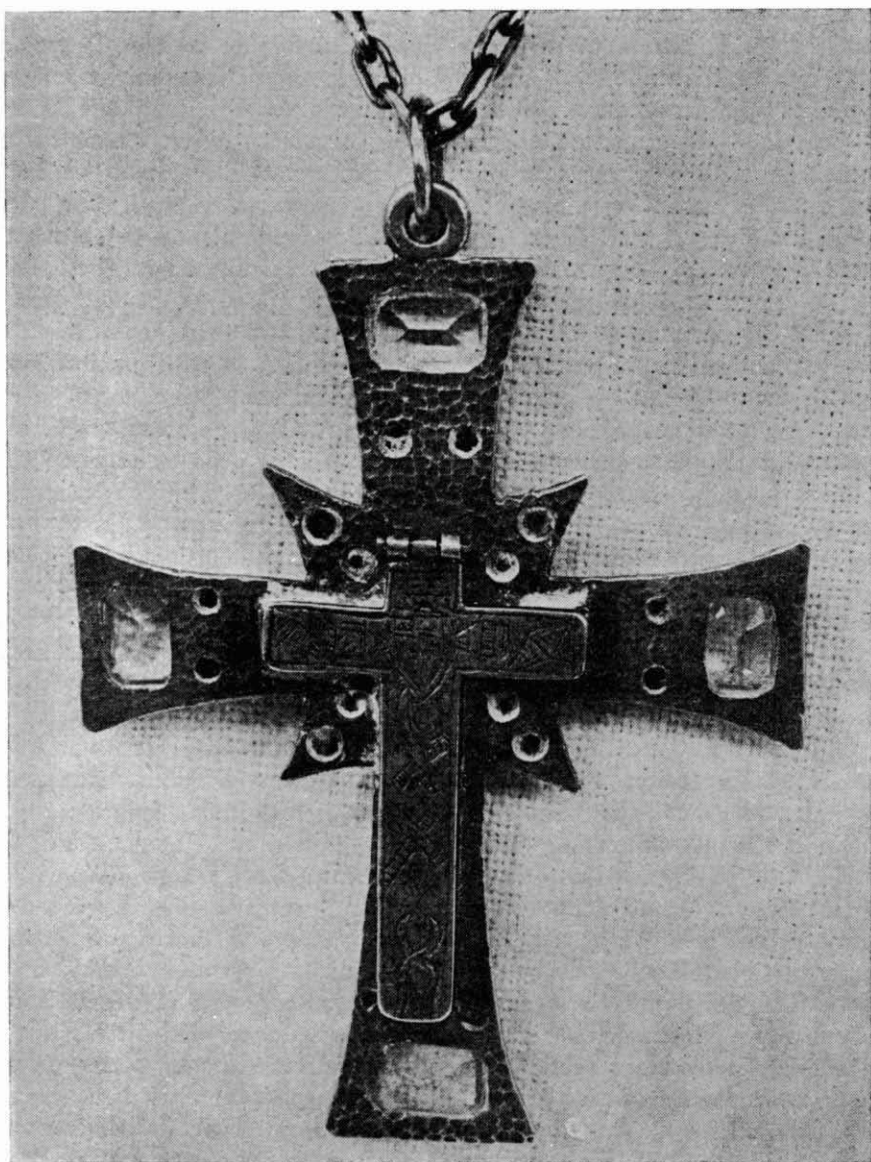

FIG. 3. El mateix pectoral, per la part posterior, tal com es conserva avui a Càl Sarraí (A. Bastardes).

La *Vera Creu* de Can Calveras que em tornà a fotografiar el març del 1977 l'amic Albert Bastardes, és una creu-reliquiari petita, de 10 cm. d'alçada per 8 cm. d'envergadura, de plata cizellada, montada en una creu grega més grossa de metall blanc amb quatre pedres fines rectangulars al voltant (que recorden les que usaren als seus anells les dames vers la segona i tercera desena del nostre segle), una a l'extrem de cada braç i altres dues als extrems de l'arbre, i altres setze pedretes ornamentals repartides per l'obra moderna, ben recent, alguna d'elles punta de rubí. No hi ha indicis d'haver estat penjant a la creueta més antiga, i sols a l'extrem superior de l'afegida al segle xx hi ha soldada l'arandela que l'uneix a la cadena. Per cert, una gruixuda cadena de plata (fig. 1).

Sense cap mena de dubte la creueta central fou concebuda independent d'aquest conjunt recent. El seu cizellat és molt senzill. A la cara principal mostra (fig. 2), en un cizellat esquemàtic, la corona d'espines al centre, amb un calze a sota que recull una gota de sang, i una llança al peu; als dos braços hi ha representats flagells, símbols tots ells de la Passió de Crist en representacions ben esteses els darrers segles de l'Edat Mitjana i als inicis del Renaixement.

El dors (fig. 3), amb un escut del tipus baixmedieval al centre, on s'uneixen els braços de la creu, presenta signes quadrats, triangulars i romboides a la resta dels dits braços, mentre a l'arbre hom pot veure martellines i estenalles. La frontissa d'unió de la tapa o revers de la creu amb la caixa-receptacle de les relíquies, visible al dors, és macissa però quelcom irregular. La caixeta-receptacle del *lignum-crucis* (visible a la fig. 1) medeix 5,2 cm. per 3,6 cm., rodejada de compartiments menors per a depositar altres relíquies.

Les mans de l'artífex que construïren la peça no eren, certament, gaire hàbils i, per la tècnica, hom hauria de pensar en un treball de la segona meitat del segle xvi, fet amb un buril o escarpeta fina. Jamai, però, anterior.

En el seu magnífic estudi sobre les creus d'argenteria, Josep Gudiol,⁴ assenyalà que si bé algunes creus de plata dels segles xii i xiii contenien el fust de la Vera-creu, i fins algunes vegades relíquies de sants, l'únic pectoral que menciona, conservat al Museu Episcopal de Vic, era d'aram daurat, amb reconditori, i ben diferent del que ens ocupa aquí. La ressenya-inventari de creus que féu mossèn Gudiol en l'esmentat article es dirigia gairebé exclusivament a creus grans, processionals o creus d'altar. Però afegia: «Durant el segle xvi es modifiquen les creus pectorals. El pectoral-insígnia fou en forma de creu, generalment de rica confecció, que penjava del coll per medi d'una cadeneta metàl·lica o cordó. Els bisbes, en sos testaments, feien llegats de tals creus a les esglésies titolars».⁵ Bé, ni la creueta que ens ocupa pot considerar-se de rica

4. J. GUDIOL I CUNILL, *Les creus d'argenteria a Catalunya*. «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans» (Barcelona), VI (1915-1920), pp. 265-422, 143 figs. Pectoral d'aram a fig. 19, p. 287.

5. Id., id., p. 399.

confecció, ni es dona el cas d'haver estat donada en testament per un bisbe a l'església de la qual era titular. Cal pensar, doncs, que —sense que per això vulguem ara deixar d'apreciar en el seu just valor la Vera-creu objecte d'aquestes ratlles— hom utilitzà una joia tardana i confeccionà el pergamí per a complaure un Calveras. El prestigi de l'abat de Ripoll i bisbe de Vic, Oliba, faria la resta. Però jo em pregunto encara ¿per què hom hi barrejà en tot aquest fet el nom de l'abat Sanxo de La Portella?

No seria difícil de cercar altres creuetes semblants a la que hem examinat aquí en les comarques del Berguedà, el Solsonès i la Segarra. A Sant Llorenç de Morunys, per exemple, al Museu del Patronat de la Vall de Lord, instal·lat a la Casa de la Mare de Déu, del carrer avui dit de l'Església i abans Dels Colls, i encara popularment anomenat «Carrer Estret», hom guarda una altra creu-pectoral de plata amb la imatge del Crist i els símbols de la Passió cizellats, molt semblant a aquesta que ara ens ocupa, quelcom més petita i de possible origen cerverí o solsoní.⁶ Pertanyia a la família dels Barons d'Ancies i ens la féu a mans, l'any 1947, el seu descendent senyor Josep de Rovira i Cabanes. Com que als segles XVI i XVII en dita família hi hagué alguns eclesiàstics de relleu, no és gens estrany que hom hi conservés aquesta Vera-creu de plata, si bé ha arribat a nosaltres sense totes les relíquies que guardaria el seu reconditori. És buida del tot, en canvi, la creu de la família Calveras de Berga. La creu de Sant Llorenç forma part d'uns grossos rosaris de plata, amb grans de vidre o quarç vermell, que creiem pertanyen al segle XVII.

Tot i que el pretès pectoral de l'abat Oliba no hauria pas enganyat a cap expert en orfebreria medieval, hem volgut retreure'n aquí la seva existència car és una mostra més del prestigi que la figura d'Oliba assolí entre nosaltres.

6. Museu del Patronat Vall de Lord. Inv. 362. Rosaris de plata i granates o cristalls de quarç vermell. Creu-reliquiari de plata cizellada. Llarg: 71 mms. Ample: 38 mms.; ample de l'arbre, 9 mms.; ample del braç 8 mm.; gruix de la creu, 5 mms. Al vers mostra la imatge del Crist i sota els peus, un cor amb tres claus. L'anvers presenta emblemes de la Passió: Martell, estenalles, túnica, corona d'espines, gall, columna, assots, claus, etc. La caixeta interior, mostra nou compartiments, sis d'ells amb restes de relíquies. Un cristall, al centre, permet de veure la relíquia que rodeja la corona d'espines.